

‘Els mallorquins’ i Melià

L'intel·lectual, articulista, polític i advocat Josep Melià (1939-2000) publicà ara fa mig segle ‘Els mallorquins’, un llibre essencial per al nacionalisme illenc.

Per Miquel Payeras

Josep Melià tenia una extraordinària curiositat intel·lectual que el portà a endinsar-se en diversos àmbits culturals: literatura, assaig, pintura, història... Tot, combinat amb l'amor que sentia per la política i, per què no dir-ho, per la bona vida. La publicació d'*Els mallorquins* el convertí el 1967 en un referent per a una part de la dissidència cultural i política d'aleshores. I això l'ajudà a iniciar la seva carrera política, el 1974.

‘Els mallorquins’

Becat per la Fundació Joan March estudià a la universitat Complutense de Madrid. S'hi titulà en dret (1963) i en estudis tributaris (1964), a més de fer periodisme a l'Escola Oficial aquell mateix any. Després es convertí en funcionari, amb el número u de l'oposició, i fou adscrit al ministeri de l'Habitatge.

En aquella època, un grapat de membres del règim que ocupaven llocs importants en diversos ministeris buscaven joves a la universitat perquè s'impliquessin en la gestió pública. Eren l'embrí del que la premsa anomenà al cap de pocs anys “els oberturistes”, és a dir, els que impulsarien des de dins del règim la transició de la dictadura a la democràcia. Melià va ser un dels elegits. Ben aviat escalà posicions dins el ministeri fins a convertir-se en el titular de la prefectura de premsa a finals de la dècada dels seixanta.

Abans, just després d'acabar dret, va escriure, el 1964, *Els mallorquins*. Però, com que la censura en féu impossible l'edició, hagué d'esperar fins a 1967 per publicar-lo, quan li donaren llum verd. En síntesi, l'obra entronca d'alguna manera amb el pensament regionalista illenc pretèrit —com el de Miquel dels Sants Oliver a *La cuestión regional* (1899)— i el desenvolupa teoritzant sobre el fet nacional mallorquí coetani. Aquella obra causà un fort impacte en els reduïts cercles de la joventut dissident mallorquina i balear d'aleshores. En aquells ambients, nacionalisme i esquerranisme eren tot u. Una bona part dels activis-

tes de la cultura “compromesa” —tal com es deia llavors—, malgrat que la majoria es consideraven ells mateixos esquerrans molt radicals, reberen el llibre de Melià com un element fonamental per al debat i la reflexió sobre la condició nacional mallorquina enfrontada al provincianisme al qual l'havia condemnat el règim franquista. A ulls d'avui pot resultar estrany que joves opositors tan esquerrans s'interessin intensament per l'obra de qui vivia a Madrid i formava part de l'administració franquista, ocupant un càrrec de confiança política. No obstant, així va ser. Talment ho deia, molts anys després, un d'aquells joves de la ultraesquerra d'aleshores, l'escriptor Miquel López Crespí, quan, en el seu *L'antifranquisme a Mallorca 1950-1970*, escrivia, en aquest sentit, d'*Els mallorquins* que “l'ajudarem a vendre com si fos *El capital* de Karl Marx, tot era útil per combatre la dictadura”.

Polític sense sort

L'èxit del llibre se sumà al fet que en els seus articles a la premsa liberal de Madrid, com *Nuevo Diario*, *Destino*... i a la de Palma, com *Última*

guiment per part dels mitjans de comunicació no només de les Illes sinó de Madrid, Barcelona i altres punt de l'Estat. A Mallorca molts joves de l'esquerra dissident ajudaren Melià —penjant cartells, sobretot— a fer la campanya, que tenia per eslògan —així, en català, tot i que la resta del cartell anava escrita en castellà— “Apertura i Canvi”. I guanyà.

Després de la mort del dictador, creà el Partit Nacionalista Mallorquí, amb el qual aspirava a fer una mena de confederació de partits nacionalistes —que no fossin d'esquerra— que s'aliés amb una formació de centre que es rumorejava que sorgiria a Madrid. No quallà l'operació. Es posà al capdavant d'Unió Autonomista —coalició nacionalista de centre d'àmbit balear— per concórrer a les eleccions generals de 1977, per a les quals, per cert, tingué el suport econòmic i polític de Jordi Pujol. Fracassà.

Decebut, abandonà la política. Però el seu amic Adolfo Suárez —que Melià havia esperat que fos el creador del partit de centre que s'aliés amb els nacionalistes el 1977 i que, tanmateix, optà per posar-se al davant d'una altra operació, la Unió de Centre Democràtic (UCD), amb la qual arribà a la presidència— el cridà el 1979 perquè s'ocupés de la Secretaria d'Estat d'Informació. Acceptà i residí de bell nou a Madrid durant un breu període fins que, enmig de la creixent desfeta de la UCD, abandonà el càrrec i tornà a l'illa. Suárez dimití de president de Govern el 1981 i quan l'any següent creà el Centre Democràtic i Social (CDS), Melià fou el seu home fort a les Balears. Això, ho va compaginar amb la feina d'advocat i d'articulista a les pàgines del diari *Última Hora*. Després de les eleccions locals i autonòmiques de 1987, començà a allunyar-se del CDS i acabà creant, el 1990, Centristes de Balears, una formació extraparlamentària que al cap de poc temps passà a ser Convergència de Balears. Un partit que el 1993 s'integrà en Unió Mallorquina (UM).

Ja malalt, el 1999 fou clau perquè UM decidís no pactar amb la dreta, a pesar de les fortes pressions perquè ho fes, sinó amb l'esquerra, i forjar així el primer Pacte de Progrés a les Illes.

El 2000 morí a Alcúdia. Deixà per a la posteritat, per sobre de la seva activitat professional, cultural, intel·lectual i política, un llibre essencial per al nacionalisme a les Illes, publicat ara fa cinquanta anys, *Els mallorquins*. ●

Hora, Melià criticava implícitament, quasi sempre a través de l'ús de la ironia, algunes actuacions del règim. I això, a més de l'admiració d'una part dels activistes culturals i dels dissidents polítics illencs, li valgué un seguiment molt estricte de part de diversos serveis d'informació, que elevaren en diferents ocasions dossiers al seu cap, el ministre Luis Rodríguez de Miguel, perquè el destituís. Cosa que es negà a fer. El que passà fou, de fet, tot el contrari. El grup *oberturista* apadrinat pel citat ministre i, entre més, per Pío Cabanillas, Miguel Herrero de Miñón, etc., el convencé perquè es presentés, assegurant-li tot el suport, a les eleccions a procurador en corts en representació familiar per Balears, les quals s'havien de celebrar el mes de maig de 1974 per substituir el titular de l'escó que havia mort al gener. Es tractava de l'únic àmbit polític on hi havia una certa participació popular: podien votar els caps de família i les dones casades.

S'hi presentà contra el candidat del sector immobiliari del règim, Julio Barrado. La campanya va ser molt dura, intensa i tingué un inusitat se-

Al mateix temps que publicà *Els mallorquins*, Melià continuà fent carrera política a Madrid, dins del sector *oberturista*, i arribà a ser procurador en corts en representació familiar per Balears.

El polític, escriptor i advocat Josep Melià (Artà, 1939–Alcúdia, 2000) va escriure ‘Els mallorquins’ —l’equivalent illenc del fusterià ‘Nosaltres els valencians’, per entendre’ns— l’any 1964, però per motius de censura no es va publicar fins el 1967. L’impacte del llibre va ser immediat. I durador. Reunim Celestí Alomar (Llubí, 1949), conseller de Turisme del primer Pacte de Progrés (1999-2003) pel PSIB-PSOE i col·laborador de Melià quan fou secretari d’Estat al Govern de Suárez, i Damià Pons (Campanet, 1950), professor, escriptor i conseller d’Educació i Cultura també entre 1999 i 2003 pel PSM, perquè parlin de l’obra i de l’autor.

Per Pere Antoni Pons
Fotografies d’Isaac Buj

Celestí Alomar i Damià Pons parlen sobre ‘Els mallorquins’

En quin context va escriure’s i va aparèixer *Els mallorquins*?

—DAMIÀ PONS: La dels 60, tant a l’Estat com a Catalunya i al conjunt de les Balears, és una dècada de moltes transformacions que ja es veu que podran ser aprofitables per propiciar una alternativa al règim franquista. No és casual que fos durant aquells anys quan es crearen Òmnium Cultural, l’Obra Cultural Balear, Edicions 62, l’editorial Daedalus... També és quan, a Mallorca, es publiquen diverses obres

dedicades a l’autoconeixement, aplicant la consigna —“conèixer-nos”— que Jaume Vicens Vives va llançar el 1954 a *Notícia de Catalunya*. A més d’*Els mallorquins*, hi ha *El segle XIX a Mallorca*, de Bartomeu Barceló; *Mallorca. El Sur y el Sures-te*, de Vicenç M. Rosselló Verger; *L’islam a les Illes Balears*, de Guillem Rosselló Bordoy; *La literatura moderna a les Balears*, de Josep M. Llopart; *Els descendents dels jueus conversos de Mallorca*, de Miquel Forteza; *Els xuetes*, de Baltasar Porcel... Als 60, els joves veuen que ja no es tracta

només de defensar-se sinó de passar a l'atac. I tot això en Melià ho veu des de la seva voluntat de polític, perquè és clar que *Els mallorquins* té una finalitat política.

—CELESTÍ ALOMAR: Un altre aspecte important és que en Melià va escriure el llibre quan només tenia 25 anys. Això dóna una dimensió especial tant a la figura d'en Pep com al llibre, una anàlisi feta amb molt rigor tenint en compte l'edat de l'autor i les circumstàncies en què el va escriure.

—D. PONS: En Melià va escriure el seu llibre enmig d'un desert historiogràfic enorme. A més, tampoc no hi havia literatura publicada sobre el mallorquinisme polític. *La cuestión regional*, de Miquel dels Sants Oliver, del 1899, no havia estat mai reeditat. I encara faltaven uns anys perquè en Gregori Mir publicués *El mallorquinisme polític (1840-1936)*, una recopilació de textos sobre el tema. Això explica que *Els mallorquins* ens im-

pactés tant a molts joves. De cop, vam trobar-nos amb un llibre que ens contava la història de l'illa i que proposava una presa de posició que coincidia amb les idees i les actituds que nosaltres consideràvem les més raonables. *Els mallorquins* va ser la primera proposta que es va fer als joves de la generació dels 70 d'una lectura de la història i la identitat de Mallorca que coincidia amb els objectius de l'Obra Cultural Balear, de la Nova Cançó, de les revistes *Lluc*, *Serra d'Or* i *Oriflama*... I ho feia, a més, amb un cos teòric important.

—**Els mallorquins no va ser l'única aportació de Melià al que vostè anomena literatura de l'autoconeixement.**

—D. PONS: Els anys 1967 i 1968 també va publicar *Primer llibre de notes*, un recull d'articles periodístics, *Cap a una interpretació de la història de Mallorca*, *El dret civil de les Illes* i *La Renaixença a Mallorca*. Melià volia fer-se present dins el món cultural i polític i va decidir fer una exhibició de potència. I, d'això, ens n'adonarem tots els mallorquins de l'època amb inquietuds polítiques i culturals, perquè ens va donar molts recursos per pensar-nos i per actuar. És per aquesta raó que molts ens tornàrem melianistes, per molt que ens ubiquéssim més a l'esquerra que ell.

—**Melià va escriure el llibre en un moment de transformacions ràpides i estructurals. A més del que s'intuïa que succeiria amb relació al règim franquista, també hi havia l'impacte del turisme de masses.**

—C. ALOMAR: La dècada dels 60 es produeix a Mallorca la gran explosió del turisme de masses. Un any rere l'altre es van batent rècords relacionats amb el turisme: nombre de visitants a l'illa, hotels i locals d'oci construïts, etcètera. Un dels temes que més preocupaven en Melià era la dependència dels mallorquins de l'exterior, que ell considerava que venia de lluny i que el turisme accentuava. És clar, aquells són els anys que Europa ja es recupera del tot de la crisi provocada per la Segona Guerra Mundial, i és quan comença a funcionar bé el model socialdemòcrata, que va sorgir de la por del sistema capitalista a la competència de l'URSS. El capitalisme es va veure obligat a atendre unes demandes socials, entre les quals hi havia la de les vacances, que en pocs anys passaren a ser una reivindicació més de la classe treballadora. Mallorca, en aquest sentit, va jugar un paper essencial: era una illa mediterrània —sol i platges— i era una destinació barata, →

Celestí Alomar, militant del PSOE i conseller de Turisme en el primer Pacte de Progrés (1999-2003), de jove va col·laborar amb Melià.

→ cosa que la va convertir en un destí turístic de primer ordre, amb tot l'impacte que això va suposar. A més, a Mallorca no hi havia, a diferència del que passava en altres indrets similars com Còrsega i Sardenya, un control democràtic sobre el desenvolupament del negoci turístic, cosa que també va augmentar-ne l'impacte i va fer més importants les transformacions provocades.

—D. PONS: El factor turístic desencadena uns canvis estructurals en la societat mallorquina. Es produeix una important emigració des dels pobles de la part forana cap a Palma o cap als pobles de la costa, arriben els primers contingents d'emigració castellana, apareix una nova classe dirigent... Aquesta nova classe, la burgesia lligada al fet turístic, és el sector que més critica en Melià al llibre. Els acusa de la despersonalització que pateix Mallorca: perquè crien els fills en castellà, perquè renuncien a la mallorquinitat... El neguit per la despersonalització de Mallorca és central a *Els mallorquins*. Un altre factor que Melià té en compte és l'aparició d'una cultura popular de masses estrictament en castellà que fa que el poble mallorquí, que antropològicament s'ha conservat igual durant segles —no per voluntat sinó per inèrcia— ara passi a estar amenaçat.

—Com recorden l'impacte de la lectura del llibre? Vostè, senyor Alomar, potser no va llegir-lo quan es va publicar perquè es movia per uns cercles comunistes tal vegada poc interessats en una figura com Melià, un liberal mallorquinista que formava part de l'estructura de poder del règim.

—C. ALOMAR: Jo no vaig llegir *Els mallorquins* fins que no vaig conèixer personalment en Melià, l'any 1975. A Mallorca nosaltres vam crear Bandera Roja, que era una importació de Catalunya, i després ens vam integrar dins el Partit Comunista. Quan passàrem al PCE, ja sabíem que no hi estaríem gaire temps. Era el vehicle que teníem més a mà per anar contra Franco, però això era tot. Una vegada en Franco va ser mort, encetem

un procés de sortida del PCE amb la intenció de crear un altre partit on càpi-ga tanta gent com sigui possible. Vam fer moltes reunions, que van culminar en el PSI, el Partit Socialista de les Illes. És quan conec en Melià i llegeixo *Els mallorquins*. Em va semblar una anàlisi amb la qual podies estar o no d'acord en coses concretes, però que era una anàlisi fresca, no ben bé progressista, però tampoc conservadora. Com que en Melià ja havia creat el Partit Nacionalista de Mallorca, ens vam reunir amb ell per si hi havia cap possibilitat de confluència. El nostre model per al PSI era el Partit Socialista Francès, ampli, amb molts corrents interns. A la fi, tot va quedar en res, no perquè en Pep Melià es negués a entrar al PSI, sinó perquè el sector sindicalista va dir que havíem d'esperar, que era massa prest per a les confluències.

—D. PONS: Aquí també hi havia que en Melià aleshores era procurador en corts, i un partit com el PSI, favorable a la ruptura amb el règim de Franco, era complicat que pogués acollir-lo.

—C. ALOMAR: Això té a veure amb el fet que en Pep va dominar sempre l'espai de la política, però en canvi el temps no el va dominar mai. Era al lloc adequat, sí, però no en el moment oportú. A les eleccions del 1977, va fer el sacrifici personal de no encapçalar la UCD a les Balears perquè creia que havia de crear una organització mallorquina, el que seria Unió Autonomista. Però després UA va fracassar a les eleccions —ell no va sortir elegit— i en Pep va plegar tot d'una i sí

que es va fer d'UCD. Imaginem-nos que hagués estat el líder d'UCD d'entrada: tot hauria canviat. O imaginem-nos que hagués continuat amb UA: també hauria anat tot diferent. En Pep va atribuir el fracàs d'Unió Autonomista al fet que, en campanya electoral, tots els partits signessin un pacte per l'autonomia. Va interpretar que aquell posicionament de tots els partits a favor de l'autonomia li va llevar el seu espai polític natural.

—D. PONS: En realitat, va fracassar perquè l'electorat illenc era sucursalista.

—C. ALOMAR: I perquè la Unió Autonomista era una amalgama difícil d'ajuntar. Ell té una doble militància, o una doble personalitat política. Volia un Estat diferent, però creia en els conceptes de la vella política, treballar entre bastidors. El 77, confiava en els vots que en Martín Villa li faria arribar, per exemple.

—D. PONS: Això era d'una gran ingenuïtat, el 77! Vol dir que encara tenia una certa mentalitat de procurador en corts.

—C. ALOMAR: En Pep tenia un cap privilegiat. Era capaç d'escriure l'article de *Destino* i alhora dictar per telèfon un altre article per a l'*Última Hora*.

—D. PONS: Els articles que feia a *Destino*, en una secció que es deia *El Irreal Madrid*, eren esplèndids.

—C. ALOMAR: En Pep era brillant, tenia una estructura mental d'home not. També tenia la debilitat de ser molt amic dels seus amics, i això el va dur a cometre errors.

—D. PONS: Jo diria que en Melià estava convençut que la sortida del franquisme es faria des de dins del règim. Ell veu que el règim haurà de fer una transformació, i té un projecte polític claríssim en aquest sentit. Si no fos per la vocació política, no hauria fet el llibre tan aviat, hauria esperat més. El seu gran objectiu és que, quan es plantegi un sistema constitucional democràtic, la qüestió autonòmica de Balears sigui present en l'escenari espanyol, cosa que no ha passat mai abans. Hi ha hagut la qüestió catalana, la basca, la gallega, però no la balear. Per això escriu *Els mallorquins* amb un doble objectiu: un és conscienciar els propis —quan Melià parla de mallorquins, es refereix a tots els balears— i l'altre és dir a l'Estat que les Balears hi són i se les ha de tenir present quan es creï una forma d'Estat diferent, no centralista. És per aquesta segona raó que mobilitza amics i coneguts del règim, però que són oberturistes, perquè li publiquin *Els mallorquins* en castellà. Se'n fa, alerta!, un tiratge de 5.000 exemplars, i va amb un pròleg de Gabriel Cisneros, i mou fils perquè se'n facin moltes ressenyes. En Melià creu que ha de deixar clar que, a les Balears, també hi ha una qüestió identitària, autonòmica, que necessita ser resolta. Era això el que, a mi i a tants altres joves mallorquistes, ens el feia sentir dels nostres. Quan es va presentar a procurador en corts, jo vaig repartir paperetes d'en Melià, igual que tants altres anti-franquistes.

—**La paradoxa d'*Els mallorquins* és que no va influir aquells que Melià volia influir, no és cert?**

—D. PONS: Els que ens fem nostres les tesis d'en Melià som els joves d'esquerra que després no el podem acompanyar en termes de partit. És el PSM qui es fa seu *Els mallorquins*, no la burgesia, ni els sectors moderats i de centre-dreta, als quals en Melià pretenia arribar. El mateix li havia passat dècades enrere a en Miquel dels Sants Oliver, les propostes del qual interessaren als republicans federals i, en canvi, no als sectors burgesos a qui es dirigia.

—**Al llibre també fa una lectura antropològica del caràcter dels illencs. Diu que són servils i es pleguen sempre davant allò extern. Ha envellit malament, aquesta tesi?**

—C. ALOMAR: Jo crec que sí que existeix aquest caràcter servil, però és més de la classe dirigent que del poble. La classe econòmica que té poder a les Balears ha crescut sempre a base de servilisme. No ha pres decisions, sinó que ha acatat les ordres que li venien donades de fora.

—D. PONS: L'anàlisi d'en Melià és bastant coincident amb la d'en Porcel a *L'etnocentrisme insular*. Tant l'un com l'altre expliquen aquest suposat servilisme per l'aïllament insular. Jo no hi estic d'acord. Si els mallorquins i els illencs són

servils és perquè han interioritzat un estatus de subordinació política, i assumir la subordinació els duu a abandonar la iniciativa, l'autoestima, el fer valer les pròpies capacitats. En Melià, però, tampoc no accepta el clixé del mallorquí indolent i apàtic. Ell defensa que, al marge de la legalitat, els illencs s'han espavilat: a més del dinamisme comercial de l'Edat Mitjana, hi ha hagut corsaris, contrabandistes, emigrants a Amèrica que van ser capaços de repatriar capitals cap a Mallorca... Oliver també assenyalava que, a pesar de tot, hi ha hagut mallorquins valents, fins i tot veritables gegants com Ramon Llull, que han pres riscos per tirar endavant els seus projectes desorbitats. ●

Pons confessa el gran impacte intel·lectual que entre els joves nacionalistes i d'esquerra com ell provocà a finals dels anys seixanta la publicació d'*Els mallorquins* de Melià.

